

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «ТУСТАНЬ»**

**IV Міжнародна науково-практична конференція
до 80-річчя від дня народження Михайла Рожка**

**«ПАМ'ЯТКИ ТУСТАНИ В КОНТЕКСТІ ОСВОЄННЯ КАРПАТ. ПРОБЛЕМИ ЇХ
ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ»**

ЗБІРНИК ТЕЗ

Львів 2019

Пам'ятки Тустані в контексті освоєння Карпат. Проблеми їх збереження та використання : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції до 80-річчя від дня народження Михайла Рожка, 6-7 червня 2019 р., Львів; Урич / Відп. за вип. Р.Г. Миська. — Львів, 2019. — 59 с.

Проблема освоєння Карпатського регіону здавна викликає інтерес науковців та має значну історіографічну базу. Проте дослідження часто провадилися відокремлено спеціалістами різних галузей науки. Мета запропонованої конференції — поставити нові наукові проблеми, привернути увагу до означеної тематики та сприяти координації зусиль широкого кола дослідників різних галузей з України та з-за кордону.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

к.і.н., доцент Роман Миська

к.арх. Василь Рожко

д.і.н., професор Михайло Глушко

д.і.н., професор Леонтій Войтович

к.арх., доцент Олег Рибчинський

Андрій Котлярчук

Роман Стрехалюк

Адреса редакційної колегії:

ДІКЗ “Тустань”

вул. Чайковського, 17, 3-й поверх, м. Львів

79005

conference@tustan.ua

ЗМІСТ

АРХЕОЛОГІЯ

<i>Богдан Рідуш.</i> Перспективи пошуку печерного палеоліту в порожнинах гіпсового карсту заходу України	5
<i>Микола Бандрівський, Роман Гнатюк.</i> Східниця – унікальна ранньопалеолітична пам'ятка у науковому доробку проф. Олександра Черниша і сучасний стан її дослідження (до 100-річчя з дня народження видатного палеолітознавця)	6
<i>Володимир Петегирич, Дмитро Павлів.</i> «Великі кургани» Карпатського Підгір'я на давніх картах та в археологічних дослідженнях	8
<i>Святослав Терський, Оксана Куценяк.</i> Розкопки Львівського історичного музею в с. Урич у 1973 р.	10
<i>Віра Гупало.</i> Кераміка Тустані: впровадження до проблеми датування	12
<i>Юрій Лукомський.</i> Історія та результати досліджень давнього Галича за участю Карпатської архітектурно-археологічної експедиції Михайла Рожка у 1980-х роках	13
<i>Роман Миська.</i> Дослідження Карпатської архітектурно-археологічної експедиції на городищах у селищі Верхне Синьовидне	14
<i>Ярослав Погоральський, Роман Миська.</i> Середньовічне городище Тептюж (Модричі I) у передгір'ї Карпат	15
<i>Артем Гоцицький.</i> Тустань у контексті шляхів через карпатські перевали (окремі аспекти згідно аналізу топографічних даних)	17
<i>Ігор Прохненко.</i> Будівельні горизонти Середнянського замку	18
<i>Володимир Мойжес.</i> Результати археологічних досліджень церков м. Ужгорода у 2018 році	20
<i>Максим Мордовін, Ігор Прохненко.</i> Товарні текстильні пломби XVI – XVII ст. на пам'ятках Закарпатської обл. України	21
<i>Віталій Нагірний.</i> Середньовічне городище в Чернелиці: загальна характеристика	25
<i>Сергій Пивоваров, Микола Ільків, Віталій Калініченко.</i> Ікона-складень з Чорнівського городища першої половини XIII ст.: зброєзнавчий аспект	26
<i>Микола Шніцар, Остап Лазурко.</i> Високий замок у Львові в світлі новітніх досліджень	27
<i>Петро Довгань, Наталія Стеблій.</i> Наконечники стріл самостріла (арбалета) з Малого городища в Буську	28
<i>Нестор Рибчинський.</i> Зброя дальнього бою з Пліснеського городища (дослідження 2017 – 2018 років)	29
<i>Piotr N. Kotowicz.</i> Wczesnośredniowieczny miecz z Wisłoka Wielkiego na dawnym pograniczu Halicko-Węgierskim	31
<i>Ярема Іванців.</i> Розвиток культурного менеджменту зі збереження історичної спадщини (на прикладі успішної співпраці клубу історичної реконструкції ВІД «Чорна Галич» та «Історико - культурного заповідника «Тустань»)	31

ІСТОРІЯ ТА КРАЄЗНАВСТВО

<i>Віталій Ляска.</i> Волинські Ворота – «м'ясто твердо» на русько-польському кордоні	33
<i>Ілля Паршин.</i> Княжий Львів в угорській історіографії XV–XVII ст.	34
<i>Леонід Тимошенко.</i> Найдавніші писемні свідчення про церкви Дрогобича (XV-XVI ст.)	35
<i>Юрій Стецик.</i> З історії судових процесів Лаврівського монастиря за маєтності у с. Мокряни (XVIII ст.)	36

<i>Лілія Хміль</i> . Нові епізоди до генеалогії села Лішня XIX – початку XX ст.: за матеріалами книги реєстру мешканців 1938 р. із фондів Музею Івана Франка в Нагуєвичах	38
<i>Олена Фоміна</i> . Особливості збереження алебастрового порталу парафіяльного костелу св. Варфоломія в Дрогобичі	39
<i>Роман Стрехалюк</i> . Жіноча сітка ОУН в селі Урич у 1944-1945 рр.	40
<i>Віталій Ляска</i> . Проект “Локальна історія”: від польових досліджень до публічної історії	41

ЕТНОЛОГІЯ

<i>Ігор Бойко</i> . Традиційне ручне транспортування фуражу в північних Карпатах: вплив природно-ресурсного фактору, розселення й природокористування на регіональні особливості та історичну динаміку (кінець 19 – початок 21 ст.)	42
<i>Надія Войтович</i> . Демонологічний пласт народної культури (на прикладі родильної обрядовості бойків)	43
<i>Володимир Галайчук</i> . Упирі, ворожилники та «непрості» у традиційних віруваннях бойків Старосамбірщини	45
<i>Ігор Гілевич</i> . Народознавчі дослідження Калістрата Добрянського в околицях Старого Самбора	46
<i>Михайло Глушко</i> . Етнографічна експедиція теренами Бойківщини в 1904 р. – важлива подія в історії українського народознавства	48
<i>Тетяна Гоцицька</i> . Особливості формування садиби та двору на Бойківщині та Підгір’ї у сер. XIX - пер. пол. XX ст.	49
<i>Володимир Дяків</i> . Чуда як прояв народної християнської релігійності на Покутті (за матеріалами з Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.)	50
<i>Анастасія Кілар</i> . Юрія – головне пізньовесняне свято покутян: збережені традиції та їх походження	51
<i>Володимир Конопка</i> . Формування гендерної ролі чоловіка (за матеріалами Бойківщини та Покуття)	53
<i>Любомир Пархуць</i> . Особливості бойківських житлових дерев’яних будинків XIX ст. (за матеріалами архітектурних експедицій 2016-2019 рр.)	54
<i>Дмитро Пожоджук</i> . Скотарська тематика дня Святого Юрія: бойківсько-волинські паралелі	55
<i>Роман Радович</i> . Традиційне житло центральної Бойківщини (за матеріалами Сколівського району)	56
<i>Роман Сілецький</i> . “Година годині не рівня”: час у традиційних світоглядних уявленнях та повір’ях бойків	57
<i>Роман Тарнавський</i> . Читаючи “Нові природничо-політичні подорожі в 1788–1795 рр. через... Північні Карпати”: деякі думки про походження обрядів, пов’язаних із короваєм	58

СЕРЕДНЬОВІЧНЕ ГОРОДИЩЕ В ЧЕРНЕЛИЦІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Віталій НАГІРНИЙ

Ягеллонський університет (Краків, Республіка Польща)

e-mail: vitaliy1978@gmail.com

В Городенківському районі Івано-Франківської області на відстані трьох кілометрів на північний схід від смт. Чернелиця знаходяться рештки середньовічного городища з системою оборонних укріплень. В спеціалізованій літературі початки поселення на цій території датуються добою палеоліту або мезоліту, а наступні етапи колонізації – бронзовою і залізною добою. З нашої точки зору найбільше зацікавлення викликає городище слов'янської доби, внесене до «Реєстру пам'яток археології національного значення» під назвою Чернелиця ІV.

Історія вивчення пам'ятки. Городище в Чернелиці довгий час залишалось невідомим історикам. Обминули його увагою і археологи, котрі проводили дослідження в цьому регіоні в останній чверті ХІХ – на початку ХХ ст. (В. Пшибиславський) і в 50–60-х рр. ХХ ст. (експедиції радянських археологів). Вперше городище було згадане в радянському путівнику по Прикарпатті аж в 1969 р., а згодом коротка інформація про нього появилася в працях українських діаспорних дослідників в кінці 1970-х рр. (Я. Пастернак; К. Трачук). Однак, в поле зору фахівців-археологів об'єкт потрапив тільки в кінці 1980-х рр., коли Б. Томенчуком були проведені перші поверхневі обстеження городища (1987). Ситуація почала змінюватися в ХХІ ст., коли спочатку появилася стаття Н. Палійчук про віднайдені на городищі срібний скарб (2004), а згодом популярно-наукові нариси історії Чернелиці, авторства І. Випасняка і Я. Яценюка (2007) та Я. Николовича (2013). В 2012–2013 рр. групою українських і польських дослідників були виконані обміри городища, опубліковані в 2014 р., а в 2016 р. поверхневі обстеження городища провели чеські археологи.

Джерельна база. Прямі письмові свідчення про городище в Чернелиці відсутні. Збереглися тільки опосередковані дані із середини – другої половини ХV ст., котрі говорять про існування в той період двох поселень на території сучасної Чернелиці, одним із яких можна вважати досліджуване городище. Що стосується археологічних матеріалів то тут в розпорядженні дослідників є срібний скарб, віднайдені на території городища в кінці 1980-х рр. і датований ХІІ–ХІІІ ст. (19 предметів); фрагменти кераміки (від залізного віку до ХVІ ст.); залишки будівельної глини і кісток тварин, виявлені під час не інвазійних досліджень в 2012–2013 та 2016 рр.

Загальна характеристика об'єкту. Городище розташоване на високому трикутному мисі на правому березі Дністра і було добре укріплене самою природою. З двох сторін його оточували стрімкі схили, а з боку поля поселення захищали три лінії земляних валів, ровів і дерев'яних укріплень. Городище займало площу біля 5 га і було поділене на три частини.

На верхівці мису знаходилась найменша за площею частина городища, захищена із двох сторін стрімкими схилами, а з напільного боку валом довжиною бл. 120 м і ровом. Збережена висота валів – до 5 м, ширина – від 5 до 7 м. У центральній частині валу знаходяться сліди в'їзних воріт. Відстань від воріт до верхівки мису – 113 м. На самій верхівці мису прослідковується тераса, розташована нижче основної частини городища, на котрій, ймовірно, знаходилася важлива адміністративна або господарська будівля, можливо садиба намісника або управителя. За всіма ознаками цю частину городища можна вважати дитинцем.

На відстані від 100 до 150 м від дитинця проходить друга, подвійна лінія валів і ровів. Довжина валів – 185 м і 175 м. Збережена висота внутрішнього валу – 4–5 м, зовнішнього – від 2 до 4 м, ширина відповідно – 6–7 м і 5–6 м. Перед кожним із валів залишки ровів. У північній частині валів прослідковуються сліди воріт, розташованих на одній осі. Можна припустити, що це була боярсько-дружинна частина городища.

Найбільшою є третя частина городища, котра, ймовірно, виконувала функцію торгівельно-ремісничого посаду. На відстані біля 150–180 м від середньої лінії валів вона з напільного боку була захищена масивним валом довжиною 345 м і шириною бл. 12 м. та ровом. Збережена висота валу – бл. 1–1,5 м. В

північній частині валу видно залишки воріт. В північно-східній частині цієї частини городища, неподалік від середньої подвійної лінії валів прослідковуються залишки невеликої земляної платформи.

Всі три частини городища мають укріплення тільки з напільної сторони, слідів оборонних укріплень з північного і південного боку (по верхівці стрімких схилів яру) не збереглося.

Хронологія. Період функціонування городища достовірно невідомий. Нижню межу його існування прийнято датувати серединою X ст. або XI ст. (Б. Томенчук). Значно важче встановити верхню межу. В історичній науці зустрічаємо припущення, що городище могло бути знищене монголами в середині XIII ст. (Б. Томенчук) або припинило своє існування в XV ст. (З. Федунків, В. Нагірний). Однак найновіші дослідження показують, що воно існувало принаймні до XVI або навіть до першої половини XVII ст. (В. Нагірний) і правдоподібно було спалене під час одного із татарських нападів на Покуття.

Попередні висновки. Від початку свого виникнення і за часів приналежності до держави київських Рюриковичів поселення, очевидно, мало характер прикордонного укріплення і тільки після його включення до складу держави галицьких Ростиславовичів, а згодом галицько-волинських Романовичів, почало швидко розвиватися. Цьому сприяло в першу чергу його розташування над р. Дністром, котрий був важливим водним шляхом із Галича до Чорного моря і Константинополя. Підтвердженням такого розвитку є значний розмір (біля 5 га), тридільна структура (дитинець, боярсько-дружинна частина, посад) і знайдені в ньому ювелірні прикраси (срібний скарб). Починаючи із XV ст. на перше місце вийшло нове поселення на місці центральної частини сучасної Чернелиці, а городище почало втрачати своє значення, остаточно припинивши своє існування в другій половині XVI – першій половині XVII ст.

ІКОНА-СКЛАДЕНЬ ІЗ ЧОРНІВСЬКОГО ГОРОДИЩА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIII СТ.: ЗБРОЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Сергій ПИВОВАРОВ, Микола ІЛКІВ, Віталій КАЛІНІЧЕНКО
Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник
e-mail: pyvovarov.sergiy@gmail.com
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
e-mail: ilkiv_chnu@ukr.net
e-mail: archeolog.vetal@yandex.ua

За останні роки дослідження Чорнівського городища було знайдено велику кількість предметів християнського благочестя. Серед них на особливу увагу заслуговує стулка від ікони-складня (збереглася ліва частина). Вона має трапецієподібну форму та двостороннє рельєфне зображення. Ікона виготовлена з бронзи. На внутрішній стороні розміщена стояча фігура святого воїна зі списом у лівій руці, та, ймовірно, з мечем у правій руці. На зовнішній стороні – половина рівнораменного хреста. Важко сказати, який саме Святий зображений на стулці складня, але, за даними іконографії можна припустити, що з усієї кількості святих, це могли б бути Святі Феодор Стратилат або Феодор Тирон. Менш ймовірними на стулці зі складня з Чорнівського городища є зображення святих Дмитрія Солунського, Георгія, так як окремі деталі композиції (постать Святого, напрям вістря списа, наявність та відсутність накидки на плечах Святого, зачіска Святого) доводять протилежне. На зовнішній стороні стулки наявне рельєфне зображення половинки рівностороннього хреста з трилистими закінченнями. На кожному з них спостерігаються випуклі крапки посередині закінчень. Датувати дану стулку іконки-складня важко, оскільки прямі аналогії їй відсутні. За іконографічними джерелами відомо, що Феодор Стратилат, як і Феодор Тирон зображувалися в пластинчастому обладунку. Зважаючи на інші компоненти іконографії складня все ж таки, на нашу думку, на стулці ікони зображений Феодор Тирон. Найчастіше він зображений разом з Феодором Стратилатом. Постаті святих виконані за певними канонами: Феодор Тирон стоїть праворуч Феодора Стратилата. Якщо останній вертикально тримає спис в правій руці, то у Феодора Тирона спис зображений по діагоналі на зображеннях.